

Univerzitetska misao - časopis za nauku, kulturu i umjetnost [ISSN: 1451-3870]

Vol. 23, str. 19-36, 2024. god., web lokacija gde se nalazi rad: <http://um.uninp.edu.rs>

Tematska oblast u koju se svrstava rad: Društvene i humanističke nauke / podoblast: Lingvistika

Datum prijema rada: 19.04.2024..

Datum prihvatanja rada: 30.10.2024.

UDK: 821.163.4(497.11).09 Абдaгић М.

doi: 10.5937/univmis2423019S

Originalni naučni rad

RASLOJENOST LEKSIKE U DJELU MUHAMEDA ABDAGIĆA

Aida Šehović

Osnovna škola "Jovan Jovanović Zmaj"

Novi Pazar, Republika Srbija

aida86sehovic@gmail.com

Apstrakt:

Leksika je važan dio piščevog stila i može doprinijeti atmosferi, karakterizaciji likova i opisu okoline. Kroz izbor leksike pisac može izražavati svoju kreativnost, stilski izražaj, ali i uticati na čitaoca. Cilj ovog rada je predstavljanje i razmatranje leksike karakteristične za jezik Muhameda Abdagića uz isticanje i klasifikaciju markiranih tipova te leksike. Imajući u vidu cilj rada, kao najpogodnije metode istaknute su istraživačka, analitička, deduktivna i ilustrativna. Rezultati pokazuju da je je leksika koju koriste likovi uticala na cjelokupno Abdagićevo djelo tako da je u njima predstavljena kultura življenja, mjesto i porijeklo Bošnjaka Sandžaka. Ovi rezultati dovode do zaključka da leksika koju pisac koristi može biti važan pokazatelj socijalnog, kulturnog i regionalnog identiteta jednog naroda.

Ključne riječi: Muhamed Abdagić, leksika, vremensko, prostorno i funkcionalno raslojavanje leksike

STRATIFICATION OF THE LEXICON IN THE WORK OF MUHAMED ABDAGIĆ

Abstract:

The lexicon is an important part of a writer's style and can contribute to the atmosphere, characterization of characters, and description of the environment. Through his choice of lexicon, the writer can express his creativity, and stylistic expression, and also influence the reader. This work aims to present and discuss the lexicon characteristic of the language of Muhamed Abdagić, with an emphasis on highlighting and classifying marked types of that lexicon. Given the goal, the most appropriate methods used are research, analytical, deductive, and illustrative. The results show that the lexicon used by the characters influenced Abdagić's entire work, such that the culture of life, as well as the place and origin of the Bosniaks in Sandžak, are represented in them. These results lead to the conclusion that the lexicon used by the writer is an important indicator of the social, cultural, and regional identity of a nation.

Keywords: Muhamed Abdagić, lexicon, temporal, spatial and functional stratification of lexicon

UVOD

Leksikologija je dio nauke o jeziku koji proučava rječničko jezičko blago, to jest njegovu leksiku i njeno značenje. Kao dio jezičkog sistema predstavlja vrlo složen podsistem. Leksiku čini skup svih riječi jednog jezika, a svaka pojedina riječ kao dio jezika naziva se leksema. Neke lekseme se više koriste u svakodnevnoj komunikaciji i poznate su većini govornika jednog jezika, kao na primjer riječi *dijete, glava, knjiga, ulica, zemlja*. Ove i ovakve lekseme priadaju opštoj leksici bosanskog jezika, dok su lekseme poput *agronom, bajt, fonem, hipofiza, izoglosa, semantika* poznate manjem broju govornika jer su to stručni izrazi te pripadaju leksici ograničene upotrebe. Kao i u svim jezicima, neki elementi se iz leksičkog sistema bosanskog jezika gube ili pomjeraju (na primjer historizmi i arhaizmi), neki novi ulaze u jezik (stručni nazivi za novonastale elemente ili pojave) ili nastaju (neologizmi), a neki gube svoju vrijednost (pojavljuju se novi sinonimi za određene predmete ili pojave, a postojeći gube). Zato se u bosanskom jeziku razlikuju dva osnovna sloja leksema: sloj aktivnih leksema i sloj pasivnih leksema. Aktivni sloj leksema obuhvata lekseme kojima se u određenom vremenskom periodu služi većina govornika bosanskog jezika. Pasivni sloj leksema obuhvata one lekseme koji su u opštem leksičkom sistemu bosanskog jezika iz različitih razloga zastarjeli. Možemo zaključiti da leksiku bosanskog jezika čine lekseme između kojih postoje brojne razlike. Bosanskim jezikom se komuniciralo u različitim vremenima i u različitim društvenim uslovima, što je i dovelo do raslojavanja njegove leksike. Na raslojavanje leksike bosanskog jezika djelovali su i izvanjezični i unutarjezični faktori. Izdvajaju se vremenski, prostorni i funkcionalni faktori pa onda govorimo o vremenskom, prostornom i funkcionalnom raslojavanju leksike.

U okviru ovog rada biće predstavljen način raslojenosti leksike u djelu Muhameda Abdagića kao i doprinos ovog rada leksikološkim istraživanjima jezika ovog pisca. Abdagić je pisao jezikom svoga kraja, unoseći mnoge njegove osobenosti u frazeologiju u leksiku svojih djela. Njegov jezik sadrži dijalekatske, lokalne, zastarjele oblike, ali paralelno s njima i forme koje su svojevrsne savremenom leksičkom fondu bosanskog jezika. Osim toga, Abdagićev jezik bogat je pozajmljenicama, novim riječima i prevedenicama, što je i izraz društveno-političkih promjena u Sandžaku tog vremena, kada dolazi do kontakta sa drugim narodima i kulturama, prodora novih utjecaja, a samim tim i veće slobode u obogaćivanju jezičkog izraza sandžačkih i bosanskih pisaca, odnosno to je vrijeme kada bosanski književni jezik dobija mogućnost za napredak književnog izraza i diferenciju stila.

Zbog nedovoljno istražene leksičke građe u djelima Muhameda Abdagića korisno je govoriti o leksici ovog pisca te pokazati koliko je ona raznolika i manje-više poznata i upotrebljivana na prostoru Sandžaka, gdje je Abdagić rođen. Ovim radom će se predstaviti bogatstvo i raznolikost leksičkog fonda njegove zaostavštine, prezentacijom karakterističnih riječi, zanačenja i izraza. Na taj način dolazi se do važnih zapažanja o jeziku, stilu i normativnosti, pa u nekom segmentu i do ličnosti Muhameda Abdagića. U radu će biti razmatrana leksika Abdagićevog djela na odabranom opusu, ne cjelokupnom jer bi to zahtjevalo mnogo više prostora. Za ovu priliku i analizu leksike djela Muhameda Abdagića, odabrana su sljedeća djela:

priповjetke: *Harbija*, *Junak ili hajduk*, *Poslednji mohikanac* i *Sinovci*, te posthumno objavljen roman *Tatli džan*.

ŽIVOT I DJELO MUHAMEDA ABDAGIĆA

Muhamed Abdagić rođen je 1916. godine u Sjenici. Iz Velike medrese kralja Aleksandra I u Skoplju je 1934. godine isključen zbog čitanja zabranjene marksističke literature. Gimnaziju je završio u Vranju, a Pravni fakultet u Beogradu. Već 1939. godine je ušao u najuže rukovodstvo Univerzitetskog komiteta KPJ u Beogradu. (STAV:2020)

„Dok su drugi svoje knjige štampali uz pomoć države, on je bio primoran da sam iznalazi sredstva za to zadovoljstvo.“ (Bandžović, 1994) preuzeto iz (Abdagić, 2014:303). Verovatno zbog nedostatka sredstava „... Abdagić je štampao u privatnoj izdavačkoj kući i tako sam sebe osudio na anonimnost. ... Tako, poimanje djela objavljenih van postojećih izdavačkih kuća aprioro podrazumijeva jedan negatorski, gotovo potpuno nihilistički odnos: sva ta djela, bez razlike, svrstavaju se u ono što se naziva šund, kič, balast koji može samo, poput korova, donijeti štetu postojećoj, oficijalnoj književnoj produkciji.“ (Kadribegović, 1975) preuzeto iz (Duraković, 1998:492). Abdagić je jedan od produktivnijih pisaca sa prostora Sandžaka, spominjan je i kao *čovjek koji nije bio miljenik sudbine*, čovjek koji je veliki dio svog stvaralaštva ostavio u rukopisu. Za pisanu zaostavštinu ovog pisca i pjesnika interesovao se njegov daidža, sada rahmetli, Adem Vrcić.

Najpoznatija Abdagićeva djela su romani: *Feniks: život Šaćirov prije objave*, *Duge studene zime* te zbirka pripovjedaka i roman: *Zemlja*, pesme: *Lutajući brod* i *Iza Moreno* i drama *Ramiza*. Veliki broj Abdagićevih djela ostao je u rukopisu, neobjavljen, i po riječima njegovih najbližih rođaka, nalazi se u njegovoj porodičnoj kući u Sjenici. Posthumno objavljen je i roman *Tatli džan* (2014) i *Tri drame* (2024). Abdagić u svojim djelima oslikava život, a samim tim i govor, leksiku, ljudi svoga kraja (Sjenice) i ljudi okolnih sela pa se u nekim trenucima poistovjećuje sa njihovim životom i jezičkim izrazom i zato je jako interesantno tumačiti riječi i izraze ovakvih djela. Abdagić je pisao jezikom svoga kraja, unoseći mnoge njegove osobenosti u frazeologiju u leksiku svojih djela. Njegov jezik sadrži dijalekatske, lokalne, zastarjele oblike, ali paralelno s njima i forme koje su svojevrsne savremenom leksičkom fondu bosanskog jezika. Osim toga, Abdagićev jezik bogat je pozajmljenicama, novim riječima i prevedenicama, što je i izraz društveno-političkih promjena u Sandžaku toga vremena, kada dolazi do kontakta sa drugim narodima i kulturama, prodora novih utjecaja, a samim tim i veće slobode u obogaćivanju jezičkog izraza sandžačkih i bosanskih pisaca, odnosno to je vrijeme kada bosanski književni jezik dobija mogućnost za napredak književnog izraza i diferenciju stila. Abdagićev jezik lišen je kićenosti, skoro na nivou svakodnevnog, razgovornog. To omogućava lakše savladavane životnog košmara glavne ličnosti i cjelishodnije praćenje pripovjesti (Duraković, 1998:498). Abdagić je 1991. godine umro u Novom Pazaru.

RASLOJAVANJE LEKSIKE

Leksičko-stilistička slojevitost maksimalno dolazi do izražaja u književnom funkcionalnom stilu. Ovaj stil odlikuje širina, slojevitost i koloritnost leksičkog sistema (Tošović, 2002:184). Jezik se ne može posmatrati kao da je apsolutno homogen jer u njemu postoje i variranja, posebno variranja na planu leksike. Postoji mnoštvo teorija i iz njih izniklih metoda za proučavanje leksičkog značenja. Ne postoji univerzalna teorija, ona koja je pogodna za ispitivanje celokupnog leksičkog fonda. Na jedan način ispituju se, na primer, imenice, a na drugi glagoli. Na jedan način se analizira konkretna leksika, a na drugi apstraktna. Tematske grupe leksema zahtijevaju drugačiji pristup u odnosu na pojedinačne lekseme (Dragičević, 2007:65). Ako se riječ ne promatra samo kao jedinica jezičkog sustava nego i s obzirom na njezinu ulogu u komunikacijskom procesu leksikologija mora voditi računa o njezinom mjestu u tekstu, o sintagmatskim leksičkim odnosima i o modifikacijama kojima leksičko značenje podliježe u kontekstu (Melvinger, 1984:4). U svakom slučaju, leksikograf mora da počne svoj rad analizom jezika čiji rječnik treba da sastavi, da bi vidio kako je jezik raslojen i koje razlike postoje (Zgusta, 1991:159). Leksički inventar Abdagićevog djela u ovom će radu biti prezentovan leksičkim slojevima oformljenim prema kriterijumima ekspresivnosti (deminutivi, augmentativi, hipokoristici, pejorativi), sferama upotrebe (zanimanja, zvanja i titule); razni predmeri (kućanski, odjevni, ...), alati, oružje i sl.; kulinarnstvo; životinje, biljke, razne materije i materijali i sl.; građevinski pojmovi, arhitektura i sl.; nazivi vezani za pojam iz vremena turske i njemačke uprave; nazivi po osobini i apstraktne imenice; sakralna leksika, rodbinski nazivi i sl.; administrativno-pravna leksika; ostala leksika (geografski pojmovi, medicina i sl., minerali, legure i sl., muzika, novac, mere i sl.) i, najzad, po porijeklu (turcizmi, latinizmi, galicizmi, grcizmi, germanizmi, italijanizmi, mađarizmi, anglicizmi, rusizmi).

EKSPRESIVNA LEKSIKA

U strukturi značenja leksičkih jedinica izdvaja se emotivno značenje od njihovog denotativnog značenja i čini konotativni dio značenja – konotaciju. Na opštem semantičkom planu konotativna semantika pokazuje se složenijom od denotativne i u pogledu informacija i u pogledu elemenata koje sadrži (Ristić, 2004:47). Ekspresivna leksika odlikuje se drugostepenom (sekundarnom) nominacijom u kojoj jezički znak ne imenuje klasu realija nego ono što se iz klase izdvaja i ono što je netipično za realiju kao takvu (Durkheim, 2004:47). Riječi subjektivne ocjene predstavljaju poseban korpus stilski markiranih leksema u okviru leksike opusa jednog pisca, kao i nosioce njegovog jezičkog izraza čime zaslužuju da se spomenu i istaknu. Ekspresivna leksika je ne samo pokazatelj istaknutih socijalnih i individualno-psiholoških procesa u jeziku pojedinca, već, isto tako, može biti pokazatelj određenih društveno historijskih prilika. U radu će biti ukazano na neke primjere upotrebljenih ekspresiva (deminutive, augmentative, hipokoristike i pejorative) karakterističnih za leksiku Muhameda Abdagića.

Deminutivi

Ekserpiranje riječi subjektivne ocene, kao djela Abdagićevog bogatog leksičkog fonda, pokazalo je i određen broj deminutiva, koji po upotrebi i frekventnosti zaostaju jedino za pejorativima. Pri deskripciji i iskazivanju ekspresivno-emotivnih sadržaja preovlađuju deminutive sa, negde očekivanim, hipokorističkim prizvukom nežnosti, simpatije, odobravanja, blagonaklonosti i sl., a uglavnom bez pejorativnih, pogrdnih nijansi u značenju. Najbrojnija je imenička deminucija, u okviru koje se deminutivi mogu klasifikovati prema rodu, vrsti sufiksa i značenju osnove.

Imenički deminutivi muškog roda. U ovoj grupi najbrojniji su deminutivi sa sufiksom na

ić. Najviše njih imenuje predmete, stvari pojave, biljke i sl. Takvi su deminutivi: *ćecapčić, delić, gradić, komadić, listić, novčić, ormarić, parčić, ražnjić, sokačić, uskočić* i dr.

Kao deminutivi muškog roda sa sufiksom **-ak, -utak, -uljak** zabeleženi su: *časak, čelutak, redak, smotuljak, siromašak, smiješak, začepak* itd.

Od nekih imenica muškog i ženskog roda sufiksacijom su dobijeni deminutivi srednjeg roda sa sufiksom **-če**, a kao takvi se u djelu Muhameda Abdagića pojavljuju: (*momak-*) *momče*, (*sanduk-*) *sanduče* i (*soba-*) *sopče*.

Imenički deminutivi ženskog roda. Deminucija imenica ženskog roda sa sufiksom **-(i)ca**

zabilježena je u imenovanju uglavnom nekih predmeta, dijelova tijela i emocija. Neki deminutivi ženskog roda sa osnovom koja označava predmete, pojave, proizvode ljudskih djelatnosti, emocije i sl. su: *bošćarić, čašica, državica, grupica, gomilica, krpica, loptica, ponjavica, rečica, sabljica, šapica, šipčica, šoljica, živica*.

Imenički deminutivi srednjeg roda. Deminutivi srednjeg roda nisu tako brojni kao oni

muškog i ženskog roda. Uglavnom označavaju predmete, stvari, pojave i imaju sufikse **-ce** ili **-če**. Takvi deminutivi u djelu su: *burenice, momče, sanduče, sopče*.

Semantika glagolskih ekspersiva, kao semantika drugih ekspersiva, zasniva se na unutrašnjoj formi riječi, njihovoj zvukovnoj strukturi i na emotivno-ocjenjivačkoj modalnosti. ... Tako se funkcija aktanata svodi na aktuelizaciju jednog svojstva iz celokupnog sadržaja glagolske lekseme (način, količina, odsustvo cilja, upotreba imperativa i sl.) (Durkheim, 2004:122). Glagole sa deminutivnim značenjem ilustruju primjeri: *čeknuti, čopnuti, ćušnuti, počekati* i sl.

U nekim djelovima svog pripovjedanja Abdagić kao da je izbegavao upotrebu deminutiva pa srećemo pridjeve ispred nekih imenica kojima se umanjuje njihova veličina: *mala kasaba, mala kuća; kratka suknja; tanak hlad* i sl.

Augmentativi

Augmentativne riječi su malobrojne i rijetko upotrebljavane u djelima Muhameda Abdagića u poređenju sa nekim riječima subjektivne ocjene.

Pri ekscerpriji ekspresiva evidentirani su augmentativi sa sufiksom **-ina**: *baruština, brazgotina, brčetina, budalina, duvarina, junačina, knjižurina, ljudina, vojničina, zidina*; i sufiksom **-ak**: *čorbuljak*.

Neki od ovih augmentativa sadrže izraženu nijansu pejorativnosti *budalina*, dok su augmentativima kao što su *junačina, ljudina i vojničina* iskazane neke pozitivne osobine.

Upotrebu augmentativa Abdagić umanjuje stavljanjem pridjeva debelo, veliko i visoko ispred imenica čime umanjuje njihovu veličinu: *debelo ogledalo, veliko deblo, velika lopta, visoki zidovi*.

Hipokoristici

Riječi odmila, od milošte, u obrađenom opusu su najmalobrojnije u poređenju sa ostalim riječima subjektivne ocjene (deminutivi, augmentativi, pejorativi). Ovi lirsko-emotivni izrazi, zajedno sa pejorativima i deminutivima karakteristika su ekspresivne leksike, upotrebene u obrađenom opusu M. Abdagića.

Neki deminutivi imaju hipokorističnu funkciju u kontekstu, tj. pri opisivanju, kao: *bošćarica, burence, devojcica, državica, gradić, komadić, krpica, listić, loptica, momče, novčić, ormarić, ponjavica, redak, sabljica, sanduče, sokačić, sopče, šaćica, šapćica, šipćica, šoljica, udžerica*.

Pri pominjanju, dočaravanju omiljenih ličnosti ili oslovljavanju bliskih, srodnih, dragih osoba u obrađenom opusu djela nailazimo na sljedeće hipokoristike: *adžo, bapko, mama, midžo*.

Interesantni su još i neki hipokoristici upotrebljeni u tepanju: *džanum, jedvaček, meraklija, mezimica, nazić*.

Pejorativi

Negativni leksički ekspresivi karakteristika su prije svega razgovornog stila pa kako se u obrađenom opusu često sreće ovaj stil, očekivan je i veliki broj pejorativa. U jezičkom opusu obrađenih djela M. Abdagića pejorativi su najbrojniji i najčešće upotrebljivani. Svojom pojavom ukazuju na način predstavljanja likova u djelu. Kako je u djelima prikazan život neobrazovanih ljudi sa sela, njihovi razgovori i odnos sa suprotnom sredinom, ovako veliki broj pejorativa je donekle i očekivan. U obrađenom opusu Abdagićevog djela naišli smo na sljedeće riječi sa negativnim i ironičnim prizvukom: *ahmak, balavica, banda, bandit, beštija, bludnica, dembel, divanija, đuturum, ćumez, dokoličar, dušmanin, đubre, fukara, golać, hajvan, idiot, jazbina, kopilan, hadalj, haliluk, hrsus, lisac, mangup, mudrijaš, mlađarija, monstrum, mudrijaš, nedonošče, neradnik, otrcano, pehlivan, pevaljka, piletina, pis, pišta, probisvijet, savetodavac, siledžija, šupljeglavac, vrag, zvijer, žutokljunci*.

RASLOJAVANJE LEKSIKE PREMA SFERI UPOTREBE

Ovaj tip raslojavanja leksike podrazumeva markiranost leksema s obzirom na sferu upotrebe, tj. korišćenje određene leksike u nekoj oblasti ljudske djelatnosti. Analiziranjem leksičkih slojeva u obrađenom opusu Abdagićevog djela izdavaju se sljedeći tipovi funkcionalno raslojene leksike: zanimanja, zvanja i titule; razni predmeti (kućanski, odjevni, ...), alati, oružje i sl.; kulinarstvo, životinje, biljke, razne materije i materijali i sl.; građevinski pojmovi, arhitektura i sl.; nazivi vezani za pojam iz vremena turske i njemačke uprave; nazivi po osobini i apstraktne imenice; sakralna leksika, rodbinski nazivi i sl.; administrativno-pravna leksika i ostala leksika (geografski pojmovi, medicina i sl.; minerali, legure i sl.; muzika; novac, mjere i sl.).

Zanimanja, zvanja i titule

Nazivi zanimanja, zvanja i titula (i pojmovi vezanih za njih), koju se pojavljuju u Abdagićevom djelu, različitog su porijekla (u najvećem broju su porijeklom iz turskog jezika), a mnogi od njih sada deluju zastarjelo: *aga, agalar, asker, balalin, baša, baščovanluk, bedel, beg, bravadžija, čipčija, čatib, direktor, đak, efendija, ekonomist, fah, fildiš, filozof, gankster, gazda, general, grof, hajduk, hamal, hrsuz, titula, inženjer, jaran, kajmekan, kapetan, kasapin, kiridžija, kolas, komandant, komandir, konobar, kriminalac, mađioničar, memur, miner, ministar, miralaj, muderiz, mula, mutapčija, mutesarif, oficir, ortak, paša, poetesa, političar, portir, profesor, provincijalac, reis, sadista, sakdžija, student, subaša, šef(ica), šofer, valija, vezir, zanatlija, zaptija, žandar, žandarmerija.*

Razni predmeti (kućanski, odjevni, ...), alati, oružje i sl.

Leksika koja se odnosi na razne predmete, alate, oružja i sl. veoma je raznovrsna, brojna i zanimljiva, a različitog je porijekla. Neke lekseme iz ove grupe su još uvijek u upotrebi, većina je zastarjela i koristi se samo u jeziku pisaca, a najveći broj ovih leksema nestao je iz jezika nestankom pojedinih zanimanja i zanata. Ovdje će biti navedeni karakteristični nazivi za ovaj tip leksike: *alatka, araba, automobil, bajrak, banknota, baterija, bicikl, bluza, bošča, bunda, cedulja, cipela, čakšire, čamašir, čarapa, čaršav, čengele, česma, čevra, čibuk, činija, čizma, ćebe, ćeramida, ćilim, ćup, debe, dimije, durbin, džep, đon, fenjer, fes, figura, fijaker, flaša, furuna, galanterija, goblen, guber, halka, handžar, jahta, jatagan, kaiš, kaldrma, kandzija, kamion, kanap, kanta, kapak, kaput, karta, kasa, kašika, kočija, kopča, koporan, kovert(a), kravata, kruna, kuburlija, kundak, kupe, kvadrat, lambda, linija, lista, luster, mahrama, mangal, margina, maska, mašina, mider, minder, minđuša, mineral, muhur, notes, orman, otoman, pancir, pantalone, paravan, parcela, patina, pedal, pendžer, poster, radio, rezultat, roman, rozeta, sač, salveta, sanduk, sap, sergija, skala, statua, šajkača, šapka, šerpa, šilte, škrinja, šorts, tas, tefter, tekst, telefon, telegram, televizor, teraziže, testija, tojaga, torba, uljanik, uniforma, vitrina.*

Kulinarstvo

U oblasti kulinarskih pojmova izdvajaju se lekseme koje označavaju nazive jela, pića i začina koji su se u određenom vremenskom periodu koristili. Izdvojene su lekseme: *ajerkonjak, alkohol, badem, čorba, čevapčići, džigerica, frikadele, gurmanluk, kajgana, kajmak, kanabe, konjak, lokum, meze, mezetluk, pirinač, pita, rahat-lokum, rakija, salata, sofr, specijalitet, šampanjac, šatobrijan, šerbet, tatli, turšija, viršla.*

Životinje, biljke, razne materije i materijali i sl.

Leksika koja se odnosi na vrste životinja, biljaka, raznih materija i materijala u ovim djelima je zastupljena u malom broju što je i očekivano ako se u obzir uzme tematika odabranih djela. Takve su lekseme: *akrep, amblem, araba, at, atlas, automobil, aždaha, behar, boja, cigara, cvekla, čoha, džam, đogat, đubre, farba, gas, gips, hajvan, hašiš, jardum, kadifa, kreč, lava, mermer, mesing, metal, metalan, mošus, narkoza, nukleus, pamučni, pliš, šajak, šećer, šifon, šindra, širit, tibet, veš, zar.*

Građevinski pojmovi, arhitektura i sl.

Lekseme korišćene za označavanje građevinskih i arhitektonskih pojmova koje srećemo u obrađenom opusu Abdagićevog djela, u najvećem broju, su porijeklom iz turskog jezika. Time još jednom potvrđujemo da leksika književnog djela oslikava socijalne aspekte jednog društva u određenom vremenskom periodu. Takve lekseme su: *ahar, amfiteatar, arhitektura, asfalt, avlija, banka, banja, bar, bašta, beton, bina, bioskop, bunar, centrala, čaršija, čatma, čelija, čošak, čumez, dembelhana, direk, duvar, džada, ergela, fabrika, fontana, hala, hambar, han, harem, hipoteka, hotel, kabare, kabina, kafana, kahva, kancelarija, kasana, kasarna, klozet, konak, korzo, kula, lokal, magacin, magaza, mahala, mehana, mitra, muzej, odaja, palata, pansionat, park, periferija, piramida, plaža, podijum, restoran, sala, salon, saraj, štala, štamparija, tavan, tavanica, terasa, udžeroica, veranda, vila, vilajet, vulkan.*

Nazivi vezani za pojam iz vremena turske i njemačke uprave

Među leksemama koje se odnose na pojmove iz vremena prethodnih vladavina mogu se izdvojiti lekseme najčešće vezane za vojnu formaciju i upravu, a porijeklom su u najvećem broju iz turskog jezika: *agrat, batard, buljuk, busija, buzdovan, čair, čift, čivija, dinastija, džebhana, džilit, džilitati, eferman, ekspropiracija, fišeklija, harbija, hazna, hućumet, idadija, jatak, kasatur(a), kniks, kršla, lagum, mejdan, mejdandžija, monarhija, muhadžir, murtar, mušebak, nizam, prangije, pusija, pušćul, sokak, suvat, toraks, tura, ušur.*

Nazivi po osobini i apstraktne imenice

Lekseme ove vrste, u obrađenom opusu, zastupljene su u velikom broju, a korišćene su obilato i namjenski. Ovdje su svrstane lekseme uglavnom grčkog i latinskog porijekla (u bosanski jezik ušle su najvjerojatnije posredstvom njemačkog i turskog jezika), zatim turskog, francuskog i nemačkog porijekla: *aferim, abnormalnost, agrar, ahmak, akcija, akšam, akšamluk, ambicija, apetit, arhajski, aplikacija, apostol, apotropej, apsolutan, argument, ašikovanje, automatizacija, autoritet, bagatela, bakšiš, banalan, bandit, baraba, barijera, baška, beričet, bezbeli, bijeda, bojadisati, bojkotovati, centrala, ceremonija, cilj, cirkus, civilizacija, čoček, čorav, čorota, ćulhanija, datum, debata, deformisan, degenerisati, dembel, diktirati, disciplina, džanum, đuturum, ekscerzior, elegantan, emigrant, enciklopedija, energičan, ep, epoha, estetika, eterično, etikecija, evropeizovati, faliti, fantastičan, fantastika, fela, fiksirati, film, filozofija, fin, format, formula, frapantan, fukara, funkcionalnost, galopirajući, gankster, garantovati, generacija, genijalan, gimnazija, grupa, gracioznost, haber, hajdučija, halakati, haliluk, halovan, haramija, himna, hinla, hipnotisati, homosapiens, horizont, ideal, idealizam, ideja, idiot, ilegalan, iluzija, inad, industrija, infantilnost, insan, intelektualnost, ineligencija, interesantan, intervencija, intima, ironičan, ironija, kadar, kapital, karaktet, karijera, kategorija, kavga, kirija, klasa, kobajagi, koleričan, komanda, komičan, koncentričan, kontakt, kontrolisati, konzervativan, kopile, kristalno, kritičan, kulturni, kurtalisati, kurs, likvidirati, lopovluk, luksuz, nag, magičan, mal, mandat, mangup, masivan, mašinizacija, materijalan, mazohizam, mehanizacija, merak, meraklija, mezetiti, miraz, mnemotehnika, moderan, monen(a)t, monotonija, monstrum, motiv, mušteruja, nacionalan, nacionalist(a), nacionalizam, naivnost, nazić, neandertalac, neinteligentan, nekrofil, nervozan, neutralan, obrazli, opozicija, organizovati, orijentalan, ovalan, paleolit, parada, paradirati, partija, patriotizam, pazarni, pelivan, pelivanluk, penzija, peščeš, pis, planirati, poezija, policijski, politički, politika, presaldumiti, primitivizam, princip, privilegija, problem, profesionalan, proces, proicirati, protest, protestovati, proza, publika, pulsirati, rasa, rasni, realan, region, rekonstrukcija, rekoalescent, replika, reprezentativan, republikanstvo, resor, revizija, revolucija, rezervisan, ribati, romantičan, ruždija, sadizam, satiričan, scena, sejriti, servilan, sevdah, sikter, silah, siledžija, simbol, simetrija, simpatija, situacija, situiran, socijalan, soj, sport, stih, stil, strategija, studirati, surgu, šansa, špalir, tabor, tabu, taksi, talen(a)t, taman, tapacirati, teferidž, tek, telefonski, teror, titula, tolerisati, tribun, ufitiljiti, ujdirma, ultimatum, univerzitet, urgencija, vakat, vakum, valhija, varijanta, varvarski, vizija, vrsta, zainteresovati, zanat, zanatski, zatrubiti, zulum.*

Sakralna leksika, rodbinski nazivi i sl.

Riječi koje pripadaju sakralnoj sferi upotrebe, a javljaju se u obrađenom opusu Abdagićevih djela, zapravo su najvećim dijelom činile sastavni dio narodnog jezika i života. Grupa leksema koje pokazuju srodstvo često je korišćena u Abdagićevom pripovjedanju i sadrži dosta hipokoristika (o kojima je već bilo riječi u odeljku o ekspresivnoj leksici). Neke od tih leksema su: *anđeo, arhandeo, babo, božić, brojanica, čukundjed, din, div, dogma, dova, dušmanin, džamija, dženaza, džin,*

familija, had, hadžija, hajir, hal, halaliti, haram, hazreti, hodža, iftar, ikona, islam, kube, Kur'an, madona, manastir, metanisati, musaf, musliman, nafaka, namaz, pektoral, ramazan, šejtan, totem, vila.

Administrativno-pravna leksika

Ovaj tip leksike zastupljen je malim brojem leksema i predstavlja svojevrsan dokument o vremenu i društvenim prilikama u kojima je Abdagić stvarao. Veliki broj leksema imenuje nosioce, tj. predstavnike vlasti i administrativno osoblje u ondašnjoj državnoj vlasti, ali neke od ovih riječi su dio književnog jezika: *administracija, advokat, agent, beledija, depeša, duel, kredit, legalan, ministar, ministarstvo, taksa, tapija, testament, testator.*

Ostala leksika

Nazivi vezani za pojmove koji su svrstani u oblast „Ostala leksika“ vezani su za nazive iz različitih oblasti ljudske djelatnosti i rada:

geografski pojmovi

anadol, Atlantik, čitluk, egejski, meander, varoš;

medicina i sl.

abdomen, arkada, arterija, atom, operisati, organ, pacijent, pazuho, stomak, šuga;

minerali, legure i sl.

alem, ahat, apatit, bakar, barit, biljur, bronza, čelik, ćilibar, jantar, kalaj, kalcit, malahit, nefrit, pirit, pseudomalahit, sedef, srma, sumpor, topaz, turmalin;

muzika

akord, arija, harmonika, melodija, muzika, kompozicija, ton, violina;

novac, mjere i sl.

centar, centimetar, čejrek, elipsa, grivenik, kusur, lira, litar, masa, metar, milion, oka, para.

POZAJMLJENICE

Vrlo je važno de se elementi strane leksike nalaze u djelima naših pisaca radi evociranja narodnog života (Muratagić-Tuna, 1993:33). Pozajmljenica, kao inovacija koja se tiče kategorije pojedinačnog jezičkog ostvarenja, zahvata i fonetiku i morfologiju, kako god i sintaksu i, naročito leksiku (Stanojčić, 1967:74). S obzirom na veoma bogat leksički fond Abdagićevih djela, kao i na širinu njegovog obrazovanja, ne iznenađuje veliki broj pozajmljenica u njegovim djelima. Upravo su bosanskohercegovački pisci druge polovine XX vijeka dali veliki doprinos stvaranju bosanskog književnog jezika na narodnoj osnovici, ali se narodna leksika pokazala kao oskudna, te su oni nastojali da svoj leksički fond upotpune i obogate. Što se tiče riječi i osnova iz latinskog i grčkog jezika, uglavnom su u bosanski jezik stigle posredovanjem nekog od evropskih jezika (obično njemačkog i francuskog), ali su ovdje klasifikovane prema porijeklu. Neke strane riječi Abdagić je naveo u originalnoj transkripciji i artikulaciji ili u originalnoj artikulaciji i našoj transkripciji, izgovarajući

ih kroz jezik svojih junaka ili kroz citate, ali one ovdje neće biti razmatrane, jer zapravo to i nisu pozajmljenice.

Turcizmi

U naučnoj literaturi mogu se naći različiti termini za označavanje pozajmljenica iz turskog, arapskog i perzijskog jezika: turcizmi, osmanizmi, orijentalizmi (u okviru njih turcizmi, arabizmi, farisizmi), orijentalne riječi, osmansko-turske riječi itd. Riječi orijentalnog porijekla, koje su različitim putevima, i u različitim vremenima, ulazile u bosanski leksički fond, kod nas se zovu zajedničkim imenom *turcizmi*, mada je potpuno jasno da sve one ne pripadaju turskom leksičkom fondu, niti su nam sve došle isključivo turskim posredovanjem. Bilo je prijedloga da se te riječi nazovu *orijentalizmima*. Svakako, taj bi naziv više odgovarao njihovom stvarnom porijeklu, ali je onaj prvi već ustaljen i nema potrebe da se mijenja (Peco, 1987:8). Orientalizmi koji su upotrijebljeni isključivo u djelima pisaca *bošnjačke nacionalnosti* spadaju u vrlo osoben sloj leksike, a već činjenica da ih je većina zabilježena samo kod po jednog pisca, dovoljno govori o njihovom mjestu u kompetenciji koda/komunikacije, pa i o njihovoj egzotičnosti (Vajzović, 1999:53). U Rečniku srpskohrvatskog književnog jezika za ovu leksemu se daje objašnjenje da je to *reč ili izraz turskog porekla u nekom jeziku*. Iako je donekle možda terminološki neprecizan, ovdje će termin turcizam označavati riječi koje potiču iz turskog jezika, ali i one koje su etimološki arapske ili persijske, a posredstvom turskog jezika su dospjele u bosanski jezik.

Turcizmi u Abdagićevim djelima predstavljaju najbrojniju grupu pozajmljenica. Ovdje su istaknute riječi koje su prenesene i ostale u svom izvornom obliku, zatim one koje su pretrpjele izvjesne promjene u jeziku pimaocu, kao i naše izvedenice od riječi iz orijentalnih jezika. Ekscerpiranjem turcizama u obrađenim djelima naišli smo na sljedeće lekseme od kojih se pojedine pojavljuju više puta u istim ili različitim djelima: *aferim, aga, agalar, ahar, ahmak, akrep, akšam, akšamluk, alatka, alem, alkohol, araba, argat, asker, ašikovanje, at, atlas, avlija, aždaha, babo, badem, bajrak, bakal, bakar, bakšiš, barabar, baša, baštovanluk, baška, bašta, bedel, beg, behar, beledija, beričet, bezbeli, bijeda, biljur, bina, boja, bojadisati, bošča, bravadžija, buljuk, bunar, busija, buzdovan, čair, čakšire, čamašir, čarapa, čaršaf, čaršija, čatma, čejrek, čelik, čengele, česma, čevra, čibuk, čift, činija, čipčija, čitluk, čivija, čizma, čoček, čoha, čorba, čukundjed, čatib, cebe, čevapčići, ćilibar, ćilim, ćorav, ćorot, ćošak, ćulhanija, ćumez, ćup, dembel, dembelhana, dimije, dindusmanin, direk, div, dova, dućan, durbin, dušman, duvar, džada, džam, džamija, džan, džanum, džebhana, dženez, džep, džigerica, džilit, džilitati, džin, đogat, đon, đubre, đuturum, ergela, fenjer, fes, fldiš, fišeklija, fukara, furuna, haber, hadžija, hair, hajvan, hal, halakati, halaliti, haliluk, halka, halovan, hamal, hambar, han, handžar, hanuma, haram, haramija, harbija, harem, hašiš, hazna, hazreti, hinla, hodža, hrsuz, hućumet, idadija, iftar, inad, insan, islam, jaran, jaranica, jardum, jatagan, jatak, kadar, kadifa, kafana, kahva, kaiš, kajgana, kajmak, kajmekan, kalaj, kaldrma, kamdžija, kanap, kapak, kasaba, kasapin, kasatura, kašika, kavga, kirija, kiridžija, kobajagi, kolas, komšija, konak, kopča, kopile, kreč, kršla, kube, kuburlija, kula, kundak, Kur'an, kurtalisati, kusur, lagum, lamba, lokum, lopovluk, magaza,*

mahala, mahrama, mal, mangal, mangup, mehana, mejdan, mejdandžija, memur, merak, meraklija, mermer, meze, mezetluk, mezetiti, minare(t), minder, minduša, miralaj, miraz, muderiz, muhadžir, muhur, mula, murtar, musaf, musliman, mušebek, mušterija, mutapčija, mutesarif, nafaka, namaz, nazić, nizam, obraz(li), odaja, ograisati, oka, ortak, ortakluk, Osmanlija, pamučni, para, paša, pazarni, pazuh, pelivan, pelivanluk, pendžer, peškeš, peškir, pirinač, pis, pita, presaldumiti, pusija, puščul, rahatlokum, rakija, ramazan, reis, ruždija; sač, sajdžija, sanduk, sāp, saraj, sedef, sejruti, sergija, sevdah, sikter, silah, siledžija, sofr, soj, sokak, srma, subaša, surgun, suvat, šajak, šajkača, šećer, šejtan, šerbet, šilte, širit, šuga, taman, tapija, tas, tatli, tavan, tavanica, teferidž, tefter, tek, tepsija, terazija, testija, tojaga, top, torba, tura, turšija, udžerica, ufitiljiti, ujdurma, uljanik, ušur, vakat, valahi, valija, vezir, vilajet, zakahruti, zanat, zanatlija, zanatski, zaptija, zar, zulum.

Najveći broj turcizama, u obrađenim djelima, sriječemo u posthumno objavljenom romanu *Tatli džan*. U ostalim pripovjetcima ovi tircizmi se ponavljaju i rijetko se sreću novi.

Latinizmi

Lekseme i osnove koje su porijeklom iz latinskog jezika uglavnom pripadaju opštoj civilizacijskoj leksici, tj. terminologiji, i dio su leksičkog fonda evropskih jezika, kao i leksičkog fonda pisca koji je književno i opće obrazovan kakav je bio Muhamed Abdagić. Očekivano je da ovakve riječi sriječemo u jeziku pisca, a veoma rijetko i u jeziku likova. Među njima je namanje onih koje su direktno preuzete i navode se u svom izvornom obliku, a najveći broj je onih koje su se adaptirale jezičkom sistemu bosanskog jezika, uz morfološke promjene. Ekscerpiranjem leksike u djelima Muhameda Abdagića koja su za ovu priliku odabrana, izdvojene su sljedeće: *abdomen, abnormalnost, administracija, advokat, agrar, akcija, ambicija, apetit, aplikacija, apsolutan, argument, arhitektura, autoritet, centar, centimetar, ceremonija, cirkus, datum, deformisan, degenerisati se, diktirati, direktor, disciplina, ekscelzior, elipsa, eksporpijacija, elegantan, emigrant, familija, figura, fiksirati, formula, funkcionalnost, generacija, general, genijalan, gracioznost, himna, homosapiens, horizont, idiot, ilegalan, iluzija, industrija, infantilnost, intelektualnost, inteligencija, interes, intervencija, intima, ironičan, kalcit, kancelarija, kanta, karta, klasa, komičan, kompozicija, koncentričan, koncert, konobar, kontakt, konzervativan, kriminalac, kruna, kultura, kulturnim, kurs, kvadrat, legalan, likvidirati, litar, luksuz, mađioničar, mag, mandat, margina, masa, materija, materijal, materijalan, meander, metal, metalan, ministar, ministarstvo, mitra, momen(a)t, monstrum, muzika, neinteligentan, neutralan, nukleus, operisati, opozicija, orijentalan, orman, ovalan, pacijent, patina, pektoral, periferija, politički, primitivizam, privilegija, profesionalan, profesor, progres, proicirati, provincijalac, publika, pulsirati, realan, region, religija, republikanstvo, revolucija, rezervisan, satiričan, scena, servilan, socijalan, specijalitet, statua, stomak, student, studirati, sumpor, tekst, teror, testament, titula, tolerisati, tribun, ultimatum, urgencija, vila, vizija, vulkan.*

Ove lekseme su najvećim dijelom postale dio bosanskog književnog jezika i njegovog leksičkog inventara.

Galicizmi

Riječi porijeklom iz francuskog jezika uglavnom čine sastavni dio leksike bosanskog književnog jezika i odnose se na različite oblasti života, zanimanja, situacije, radnje i pojedine predmete: *amblem, arkada, automatizacija, automobil, avangarda, balon, banalan, banda, barijera, batard, baterija, bicikl, bluza, bombardovati, bronza, civilizacija, depeša, domen, etikecija, fabrika, fijaker, frapantan, galanterija, garantovati, goblen, grupa, gurman(luk), hipnotisati, hotel, interesantan, inženjer, kabare, kabina, kadar, kamion, kanabe, karijera, kasarna, komandir, kontrolisati, konjak, kovert(a), kravata, kredit, kupe, lampion, lista, lokal, masivan, maska, miner, mineral, moderan, motiv, nacionalist, naivnost, notes, oficir, organizacija, organizovati, otoman, pansionat, pantalone, parada, paradirati, paravan, partija, pedal, plaža, pliš, poetesa, poezija, prangije, protestovati, rasa, rasni, resor, restoran, rezultat, roman, romantičan, rozeta, salon, šampanjac, šansa, šatobrijan, šef(ica), šifon, šofer, taksa, taksi, terasa, turmalin, vitrina, (za)interesovati, žandar, žandarmerija.*

Grecizmi

Grecizama (riječi i osnove iz grčkog jezika) sastavni su dio leksike odabranog opusa Abdagićevih djela. Kao što je slučaj i sa latinizmima, većina riječi i osnova grčkog porijekla koje koristi uglavnom su internacionalizmi ili terminološka leksika. Ekscerpiranjem građe izdvajaju se sljedeće riječi iz grčkog jezika: *ahat, amfiteatar, anadol, anđeo, apatit, apostol, apotropaj, arhajski, arhandeo, arterija, asfalt, atom, barit, bioskop, centrala, ćelija, ćeramida, dinar, dinastija, dogma, efemeran, efendija, egejski, ekonomist(a), enciklopedija, energičan, ep, epoha, estetika, evropeizovati, fantastičan, fantastika, filozof, filozofija, gas, gimnazija, gips, gramofon, had, hipoteka, ideja, ikona, ironija, karakter, kategorija, koleričan, kristalno, kritičan, malahit, manastir, mehanizacija, melodija, metanisati, metar, mnemotehnika, monarhija, monotonija, mošus, muzej, narkoza, nefrit, nekrofil, organ, palata, paleolit, patriotizam, piramida, pirit, podijum, političar, politika, problem, pseudomalahit, simbol, simetrija, simpatija, stih, stil, strategija, talen(a)t, telefon, telefonski, telegram, televizor, ton, topaz, toraks, varvarski.*

Germanizmi

Lekseme porijeklom iz njemačkog jezika u obrađenim Abdagićevim djelima srećemo u manjem broju u odnosu na prethodno pomenute pozajmljenice. U obrađenim djelima takve su: *ajerkonjak, banknota, cilj, debata, duel, eterično, fah, faliti, farba, flaša, format, frikadele, hala, harmonika, ideal, idealizam, kapital, kniks, komanda, komandant, korzo, lampa, linija, luster, magacin, mašina, mašinizacija, mesing, mider, neandertalac, nervozan, pancir, parcela, penzija, policijski, portir, princip, protest, proza, ram, ribati, sala, salveta, situacija, situiran, šerpa, šindra, špalir, štala, štof, tapacirati, tepih, univerzitet, varijanta, veranda, veš, violina.*

Italijanizmi

Lekseme pozajmljene iz italijanskog jezika u obrađenom Abdagićevom djelu nisu brojni. Kao što je očekivano, među njima su termini (internacionalizmi) vezani, u najvećem broju slučajeva, za muzičku umjetnost: *akord, arija, bagatelan, bandit, banka, banja, cedulja, fin, fontana, kapetan, kaput, kasa, koporan, lava, lira, madona, milion, nacionalan, rekonstrukcija, rekovalescent, replika, reprezentativan, salata, skala, škrinja, stamparija, testator, (za)trubiti*.

Anglicizmi

Nasuprot današnjoj ekspanziji riječi i termina iz engleskog jezika u druge jezike, u XIX vijeku jezik pisaca bio je pod utjecajem klasičnih jezika, kao i turskog i njemačkog jezika. Abdagić je u odabranom opusu koristio samo mali broj riječi pozajmljenih iz engleskog jezika. U obrađenom opusu srijeću se sljedeće lekseme: *agent, Atlantik, bar, bojkotovati, film, galopirajući, gankster, jahta, klozet, konfor, mohikanac, park, poster, radio, sport, šorts, tabu, totem*.

Hungarizmi

Broj pozajmljenica iz mađarskog jezika je u obrađenom opusu mali. To su riječi iz mađarskog jezika koju su bile sastavni dio pojedinih narodnih govora i odnose se na termine iz seoskog života. Neke od njih su još uvijek sastavni dio nekih dijalekata. Iz ekcerpiranog opusa izdvojene su sljedeće: *bunda, cipele, cvekla, džak, fela, gazda, grof, guber, hajduk, hajdučija, kočija; varoš*.

Rusizmi

Rusizama je u obrađenim djelima Muhameda Abdagića veoma malo. Većina se u standardnom jeziku može smatrati zastarjelim riječima. Takve reči su: *grivenik, jantar, šapka, vrsta*.

Analiza ekcerpiranih pozajmljenica iz Abdagićevih djela ukazuje na prefinjenost stila, bogat i pažljivo odabiran, a opet obiman rječnik piščevog jezika. Među pozajmljenicama najbrojniji su turcizmi, što je posljedica historijskih, društvenih i političkih okolnosti i prilika u kojima je Abdagić stvarao, kao i tematike djela. Lekseme iz latinskog i grčkog jezika srećemo u djelovima romana ili pripovjetkama u kojima je opisano privremeno izmještanje lika u neku drugu „moderniju“ sredinu i u razgovoru likova sa nekim „drugim“ ljudima iz te sredine. Ovakve lekseme srećemo najčešće u piščevom jeziku. Najveći broj turcizama sadrže djela sa tematikom iz seoskog života, kakva su gotovo sva obrađena Abdagićeva djela. Ipak, negdje se može primjetiti piščevo poigravanje riječima, tj. namerna upotreba pozajmljenice, gdje se ne očekuje, pa i kada je pogrešno izgovore junaci djela. Ovakvi „izleti sa riječima“ još više ističu jedinstvenost i originalnost stilskih karakteristika Abdagićevog djela.

Ostala leksika

Historijski razvoj jednog naroda može se ogledati u bogatstvu jezika tog naroda jer sve što se desilo u prošlosti nalazi svoj odraz u onome što uvijek prati čovjeka - njegov jezik. Bogatstvo jednog jezika ogleda se u njegovim izražajnim sposobnostima. Što je veći leksički fond jezika, veće su i njegove mogućnosti da iskaže različite semantičke nijanse (Peco, 1987:7). Po prostiranju se razlikuju riječi ograničene na jedan lokalitet ili regiju (lokalizmi, dijalektizmi, regionalizmi, provincijalizmi i sl.). Po starini se iz sloja obične savremene leksike izdvajaju, s jedne strane arhaizmi, ... a s druge strane neologizmi (Bugarski 1996: 202). Ovaj dio rada se sastoji od prikaza leksema, izdvojenih iz Abdagićevog djela, koje su karakteristične za njegov jezički izraz i markirane po raznim osnovama sa stanovišta savremenog jezika. Tako su izdvojene:

- zastarjele i prosečnom čitaocu manje poznate riječi, a nisu u upotrebi u urbanim govorima - *ahar, busija*;
- lekseme koje su ostale u nekim narodnim govorima pa ih i danas možemo čuti, a u književnom jeziku se upotrebljavaju jedino ako je radnja smještena u neko razdoblje u prošlosti ili u seosku sredinu - *berićet, buzdovan*;
- uobičajene su i poznate riječi u razgovornom i književnom stilu koje kod Abdagića imaju neko od sekundarnih značenja, te lekseme koje su zastarjele ili iščezle iz jezika - *akšamluk, čatma, furuna*;
- lekseme koje se odnose na zanimanja, a danas se uglavnom ne upotrebljavaju (ili se sreću vrlo rijetko i ograničeno) - *agrar, mejdan*;
- leksika koja odražava na društveno-historijske prilike tog vremena - *hamal*;
- lekseme i varijante koje su više obilježje srednjojužnoslavenskog prostora - *dženaze, meraklija*;
- narodne riječi, leksika karakteristična za patrijarhalnu sredinu, kao i hipokoristici - *babo, midžo*;
- lekseme za nazive različitih predmeta koje i danas koristimo, ali ih rijetko čujemo jer su zamjenjeni drugima - *araba, lokum, šilte*.

ZAKLJUČAK

Analiza leksike u odabranim djelima Muhameda Abdagića pokazala je, između ostalog, da je Abdagić veoma brižljivo birao i upotrebljavao određene lekseme, vodeći računa o jezičko-stilskom izrazu, tematici, karakterima i društvenoj određenosti likova. U cilju boljeg uvida u raznolikost i raznovrsnost leksičkog

inventara ovih djela predstavljena je oblast raslojenosti leksike, u okviru koje je ukazano na njenu upotrebnu vrijednost i specifičnost. Prema stavu govornika ili pripovjedača izdvojene su ekspresivne lekseme i dati izraziti i frekventni deminutivi, augmentativi, hipokoristici i pejorativi. Mnoštvo negativnih ekspresiva u Abdagićevim djelima ukazuje, kako na socijalne i moralne osobenosti likova u djelima, tako i na grubu prirodu i izražavanje ljudi iz krajeva koje je u svojim djelima Abdagić spominjao. Klasifikacija leksike prema sferi upotrebe pružila je uvid u mnoge oblasti života u Sandžaku tog vremena, od administrativno-pravnih, naziva za različita zanimanja, zvanja, titule, te različite predmete, alate i pojmove iz kulinarstva, građevine, arhitekture, pojmove vezane za vrijeme turske i njemačke uprave, sakralne leksike, do naziva po osobinama i apstraktnih imenica. U leksici koja imenuje pojmove, predmete i radnje iz života naroda, turski utjecaj je dominantan, dok se u drugim oblastima primjećuje prodor nove leksike, uglavnom (posredovanjem ili direktno) iz njemačkog jezika, što je kompatibilno sa tadašnjim promjenama u ovim krajevima i kontaktima sa drugim kulturama. Veliki broj leksema i osnova stranog porijekla u Abdagićevom književnom opusu ukazuje na bogat rječnik piščevog jezika. Prevagu nad drugim pozajmljenicima imaju turcizmi, što je opet posljedica društvenih okolnosti, ali i tematike vezane za seoski ambijent i život u njemu, ali i mentalnu i kulturnu tradiciju naroda čiji je život u djelima oslikan. Naime, analiziranjem leksike pojedinačno po djelima, dolazi se do zaključka da je upotreba riječi i osnova stranog porijekla povezana sa tematikom djela. Tako, djela, ili njihovi dijelovi, čija se radnja odvija u seoskom ambijentu obiluju odomaćenim turcizmima, dok se u djelima čija su dješavanja vezana za obrazovani, tadašnji urbani, građanski sloj u velikom broju nalaze riječi iz latinskog, grčkog, njemačkog, francuskog i drugih stranih jezika. Ovaj slučaj je posebno izražen u romanu *Tatli džan* kada se govori o premještanju likova iz seoske u urbanu, gradsku, sredinu. Ukazano je i na zastarjele i karakteristične lekseme i njihovu specifičnu upotrebu u djelima.

Cjelokupno Abdagićevo djelo pisano je ijekavskim književnim izrazom što još jednom potvrđuje njegovu odanost jeziku i izrazu rodnog kraja i predstavljanju likova malograđanskog i seskog područja. Zbog svega toga ovaj rad predstavlja doprinos proučavanjima jezika i stila ovog velikog sandžačkog pisca, pruža uvid u sastav, kompleksnost i značenje leksike u njegovom djelu, posebno približavajući i pojašnjavajući sadašnjem prosečnom čitaocu nepoznate, arhaične i neobične riječi, značenja i izraze. Prezentovanje, klasifikacija i analiza leksike u djelima Muhameda Abdagića leksikološko-leksikografske su prirode i predstavljaju dopunu proučavanju osobenosti i karakteristika jezičkog izraza sandžačkih pisaca XX vijeka, potvrđujući njegovu veliku ulogu u stvaranju obrazovnog stila pisanja na narodnom jeziku.

LITERATURA

1. Bugarski, Ranko (1996) *Uvod u opštu lingvistiku*, Beograd, Čigoja
2. Dragičević, Rajna (2007) *Leksikologija srpskog jezika*, Beograd, Zavod za udžbenike
3. Duraković, Enes (1998) *Bošnjačka književnost u književnoj kritici, knjiga IV*, Sarajevo, ALEF

4. Ladislav, Zgusta (1991) *Priručnik leksikografije*, SVJETLOST, Sarajevo
5. Melvinger, Jasna (1984) *Leksikologija*, Pedagoški fakultet Sveučilišta u Osijeku
6. Muratagić, Tuna, Hasnija (1993) *Jezik i stil Camila Sijarića*, Neobjavljena doktorska disertacija, Novi Pazar, DAMAD
7. Peco, Asim (1987) *Turcizmi u Vukovim rečnicim*, Beograd, Vuk Karadžić
8. Tošović, Branko (2002) *Funkcionalni stilovi*, Beograd, Beogradska knjiga
9. Ristić, Stana (2004) *Ekspresivna leksika u srpskom jeziku*, Beograd, SANU
10. Stanojčić, Živojin (1967) *Jezik i stil Iva Andrića*, Beograd, Filološki fakultet Beogradskog univerziteta
11. Vajzović, Hanka (1999) *Orijentalizmi u knjiševnom djelu*, Sarajevo, Institut za jezik
12. <https://stav.ba/vijest/muhamed-abdagic-1916-1991-pjesnik-koji-je-proganjan-od-drugih-ali-i-od-samoga-sebe/192>

Rječnici:

1. Ćirković c., Simo (2006) *Rečnik arhaizama (ili reči izobičajene u srpskom jeziku)*, Beograd, Narodna knjiga ALFA
2. Klain, Ivan; Šipka, Milan (2008) *Veliki rečnik srpskih reči i izraza*, Beograd, Prometej
3. Kristal, Dejvid (1992) *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Beograd, Nolit
4. RMS (1976) *Rečnik srpskohrvatskog knjiševnog jezika I-VI*, Zagreb, Matica hrvatska
5. RSANU (1975) *Rečnik srpskohrvatskog knjiševnog i narodnog jezika I-XII*, Beograd, Institut za srpskohrvatski jezik
6. Skok, Petar (1973) *Etimološki rečnik hrvatskog ili srpskog jezika I.III*, Zagreb, JAZU
7. Škaljić, Abdulah (1989) *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku, šesto izdanje*, Sarajevo, Svetlost

Izvori:

1. Abdagić, Muhamed (2010) *Sandzak i u njemu Sjenica*, Sarajevo, Dobra knjiga
2. Abdagić, Muhamed, (2014) *Tatli džan*, priredio Adem Vrcić
3. Abdagić, Muhamed (1975) *Zemlja*, Sarajevo, Veselin Masleša

RESUME

This paper discusses the literary work of Muhamed Abdagić and the lexicon he used in his writings. Several works of this author were selected, four short stories and one posthumously published short novel, and lexemes were extracted from these works and classified based on expressiveness and the sphere of use. The paper aimed to show whether, and to what extent, the lexicon Abdagić created in his works contributes to the recognition of his language and the context in which he wrote. The objective of the paper is to present and analyze the lexicon characteristic of Muhamed Abdagić's language, emphasizing the classification and highlighting of marked types of lexicon. To achieve this, the lexicon was extracted from the selected works and classified according to chosen principles. The nature of the paper required the use of research, analytical, deductive, and illustrative methods. After extracting the lexicon from the author's works, it was analyzed and classified through deduction into smaller units,

and then sorted according to expressiveness and sphere of use. Upon completing the study, it was concluded that the lexicon used by the characters and the author himself reflected the social, regional, and cultural aspects in which Abdagić worked. As a result, this paper represents a contribution to the study of the language and style of this prominent Sandžak writer, offering insight into the composition, complexity, and meaning of the lexicon in his work, particularly by introducing and clarifying unknown, archaic, and unusual words, meanings, and expressions for the contemporary reader.